

Russ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

Наш језик

НАШ ЈЕЗИК

LIBRARY
APR 9 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

nov. ser.

НОВА СЕРИЈА
Књ. III — Св. 1-2

БЕОГРАД 1951

САДРЖАЈ:

	Стр-
1. А. Белић: Његош и национална култура наша	1
2. М. Стевановић: Деминутивни с наставком <i>-ић</i> (и <i>-чић</i>)	6
3. Св. Марковић: О именицама на-исш(а) и сл.	12
4. Св. Предић: О роду страних именица	28
5. Д-р. Х. Клајн: Важност реченичног акцента у пословицама	34
6. М. Влајинац: „Једна смрт не да другој“	37
7. Н. Сенић и А. Зубац: „У интересу што боље књиге“	39
8. П. Речи изведене од основе „магнет“	46
9. Б. Јањић: Диваљ-дивљи	48
10. Гисма уредништву	50
11. Језичке поуке	66

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић .

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ ОРБИЈЕ,
БЕОГРАД 1951.

О РОДУ СТРАНИХ ИМЕНИЦА

Питане рода туђица у нашем језику још није решено. Неке се већ одавно говоре само у једном роду, док се друге још употребљавају у облицима и м. и ж. рода (*грип* и *грипа*). Најзад имамо и трећи случај: да су се неке од тих именица досад употребљавале у једном роду, а сада неки писци почињу да им дају други, напр. *Ренесанс* и *Ренесанса*. Овај последњи случај био је повод овоме покушају да утврдимо којих се начела употреба у нашем језику држала кад је одређивала род именицама примљеним из страних језика

Кад је недавно припремано за штампу друго издање књиге „Аполо“ од С. Ренака, појавило се питање: да ли треба задржати реч *Обнова* из првог издања или је заменити речју *Ренесанс*. Одмах је одлучено да се замена изврши. Разлози за ту замену били су прости. У жељи да пише што чистијим језиком, Скерлић је употребљавао реч *Обнова* уместо речи *Ренесанс*. Његов покушај није успео: широка употреба задржала је дотадашњи назив за скуп оних културноисториских појава које обухватамо речју *Ренесанс*. *Обнова* је с једне стране била сувише уска, а у другом погледу сувише широка, јер је значила и многе друге обнове које су могуће а немају везе с оним што сви културни народи зову *Ренесанс*. Зато је одлука донета у корист ове последње речи.

Ускоро затим појавила се у књизи „Његош“ г:ђе Исидоре Секулић реч *Ренесанса*, у женском роду, како се чешће каже у западном делу наших народа. Тиме је постављено и друго питање: да ли је бољи један или други облик, који је од та два облика више у духу нашег језика?

Одмах ваља напоменути да се одговор не може дати на основу неких аргумента постављених правила, јер се пријем

(„позајмица” је нетачан израз, пошто се примљена реч не враћа) страних речи не врши ни по каквом граматичком правилу, иако се за њихово писање могу поставити правила. Одговор се може дати само на основу употребе, дакле, на основу тога у ком облику је наш народ досада примао стране именице, и на основу закључка изведеног из сабраних чињеница.

Ако погледамо неколико туђица које су одавно у употреби, видећемо да их примамо ухом, а не оком. То значи: страном именици дајемо онакав облик какав она има кад се изговори, а не кад се написана прочита. Полугласове, којих наш језик нема, занемарујемо. Тако је наша употреба поступала према одавно примљеним речима *пацијанс*, *преферанс*, *биланс* (где су спојене две француске речи *bilan* и *balance*), којима се у своје време придружила и реч *Ренесанс*; даље, имамо и друге речи с одбаченим муклим *e* на завршетку (*la crème*) и др. Све те речи чули смо тако као да се завршавају сугласником и зато им дајемо мушки род.

И кад мушки род дајемо именицама које се завршавају на мукло или немо *e*, утолико је природније да га дамо и именицама женског рода које се завршавају сугласником, као: *факултет*, *универзитет*, *идентитет*, *суверенитет*, *капацитет*, *просперитет* итд. Све су те именице са завршетком *-tät* у немачком језику женског рода, према латинским речима које се завршавају са *-tas*. У нашим западним крајевима, где је утицај немачког језика јачи, чује се и *факултета*, иако је то наказна реч, јер је на готову немачку реч додат наш наставак *a* само да би јој се сачувао женски род. Сем тога, све те речи узете су из латинског, и ко би хтео да буде коректан према језику порекла требало би да каже *факултата*, а то нико не каже.

Горе је поменута реч *крем*, која се у нашим западним крајевима говори *крема*, јер тако гласи у талијанском, а и у немачком је доскора била женског рода. Нама, који кажемо *крем*, дошла је реч непосредно од Француза, па смо, одбацивши немо *e*, дали тој речи мушки род. У томе нисмо били сами: по данашњем немачком правопису је и у немачком реч му-

шког рода и гласи *der Krem**). И Немци су, дакле, усвојили начело кога се напла употреба држала одвајкада: род се речима даје према изговору у немачком.

На примљеним туђицама може каткад да се види и пут који су оне прешле и родови које су све измењале док су дошле до нас. Тако реч *grupa* дошла нам је из немачког (*die Gruppe*), где је женског рода, па смо и ми задржали женски род. Међутим Немци су ту реч примили од Француза, код којих гласи *le groupe*, дакле, има мушки род. Немци су погрешили што су јој мењали род, јер је француска реч *le groupe* изведена од немачке *der Kropf,*** (гуша, оток штитне жлезде). За нас пут те речи још није завршен. Као што у француском језику имамо старије и новије примање из латинског, тако смо ми француску реч *groupe* поново примили непосредно од Француза док су управљали нашим железницама, али сад у облику *груп*, као „новчани груп” у поштанском језику.

Узмимо сличну реч *grupa* или *груп*, која има оба облика. Наше старије генерације говориле су *grupa* по немачком, где је ова реч женског рода: *die Grippe*. Међутим, млађе генерације, чувши је од Француза изговорену с немим *e* на завршетку, почеле су да је изговарају као што изговарамо француске речи с тим завршетком: *груп*, као што гласи и у руском. Најлепше је ово у немачком Брокхаусовом језичком лексикону стоји да су је Немци примили од Француза а они од Руса, а у Ушаковљеву речнику стоји да су је Руси примили од Француза. Сви је се отресају! Ако је руско тврђење тачно, онда се види да су и они дали речи род према изговору, а не по писању у француском, као што и ми чинимо.

Занимљив је случај француских речи које имају завршетак *-age*. Код нас су, док смо их примали преко Немаца, биле женског рода, као у немачком, а кад смо почели да их примамо непосредно из француског језика, добиле су мушки род, према завршетку. Речи *блумажа* дали смо и ми женски род, кога је у немачком (*die Blamage*). Реч је употребљавана у ужем кругу

* Regeln für die deutsche Rechtschreibung, Dresden, Alwin Huhle.

** Француско—немачки речник Sachs-Villatte и наведени Брокхаусов.

образованијих људи и задржала је род који је имала у немачком, те јој је остављен и завршетак именице женског рода. Реч *кураж*, можда примљена од Француза, ушла је у шире слојеве, који нису знали да немачком *e* одговара наше *с*, те су јој дали облик *кураж* оставивши јој женски род из немачког. Али за време првог светског рата научили су наши артиљерџи од Француза да употребљавају артиљериску препречну ватру, *tir de barrage*, и дали су речи *бараж* мушки род. Од Руса смо после Другог светског рата научили реч *тираж*, којој су они дали мушки род према завршетку, те смо јој и ми дали исти род. Ако убудуће примимо још коју француску реч с тим завршетком, даћемо јој свакако мушки род, уколико више не буде утицаја немачког језика.

Исти случај, да род дајемо према завршетку, имамо и код многих других речи узетих из разних језика. Тако, *клима*, *драма*, *тема*, *арома* итд. у нашем језику су, због самогласног завршетка, женског рода иако су у грчком средњег рода. Неке од тих речи употребљавају се и у облику грчке основе: *тема*, *клима*, чиме се опет ништа не постиже, јер ни тада нису средњег рода, као у грчком, него мушког. Поред тога, *тема* се употребљавао за залатке за светосавске награде на Београдском универзитету, дакле у специјалном значењу. Французи, који немају средњи род, дају тим речима мушки род и мењају крајње *a* у *e*.

С друге стране, грчким именицама са завршетком *-итис* дајемо мушки род, у духу нашег језика, иако су у грчком женског рода: *флебитис*, *отитис*, *стоматитис*. Покушавано је да им се скреше грчки наставак, што је савим излишно, јер тиме неће постати српскије.

Даље имамо немачке именице женског рода са завршетком *-ei* — у српском *-ај*: *пуцерај*, *шверцерај*, *тишлерај*, *шпечерај*. (Наводимо само стварне чињенице, без обзира на естетику језика). Све су те речи код нас, када се употребљавају, мушког рода.

Вреди истаћи реч *конзисторија*, која тако гласи од 1730 године (а вероватно и од раније), када је народни сабор у Београду тражио да се та установа оснује. Ту смо дали свој род изменивши и сам латински завршетак. Исто то вреди и за

именицу *опсерваторија*. Међутим има латинских речи којима смо задржали завршетак, али смо им по њему дали наш (мушки) род: *конзерваторијум*, *провизоријум*, *делиријум*, *сценаријум*, *подијум*, *форум*.

Дакле *увек дајемо род према завршетку речи*, без обзира којег је она рода у језику порекла. То правило нису поставили граматичари него сам народ, у употреба као врховни језички законодавац.

Каткад идемо и даље, па страним именицама дајемо и свој облик. Француску реч *la diligence* наш народ зна од 1879 године, када смо је чули за ознаку новозаведених поштанских путничких кола. И не слутећи које је право значење те речи у француском, народ се задовољио да тако означи та кола, као што употребљава и реч *аутомобил* (в. А. Белић, „Око нашег књижевног језика”, стр. 116), па не само да је реч усвојио у француском облику, него јој је дао и погрљен облик *дилижанца*; по угледу на *пребранца*, *крљанца*. Никоме није ни на ум пало да пита кога је рода француска реч *diligence*.

Да узмемо само још ове примере. Свима нам је позната реч *креденц*, која у немачком гласи *die Kredenz*, дакле женског је рода, као и у талијанском *la credenza*. Ми смо јој по завршетку дали мушки род и још често умећемо непостојано *а: креденац*. Нико не каже *креденца*, као *Ренесанса*.

Могу се наћи и изузеци од тог општег правила, да наша употреба даје страним именицама род по завршетку изговорене речи. Мogle би се навести речи: *алијанса*, *Прованса*, и можда још која друга, које у француском имају исти завршетак као и *Ренесанс*, али њих употребљавамо у женском роду. На то би се могло одговорити да су то ретке речи, да им тај облик није дала употреба у народу, него су то књишке речи које широке масе нису ни чуле већ су преко књиге ушле у употребу.

Из свих наведених примера могли би се извести ови закључци:

1) Стране именице примамо у облику у коме их чујемо или изговарамо, а не у облику како су написане у језику из кога их примамо

2) Страним именицама дајемо род према завршетку по угледу на наш језик.

3) Каткад мењамо и сам облик стране именице и дајемо јој завршетак сличан завршетку неке наше сличне именице (*дизлижанац, креденац*).

4) Ако страниј именици дамо и други облик, различит од обичног, онда јој се и значење мења (*тема и темат; деликатеса и деликатес*).

Ако један облик стране именице уђе у општу употребу, она је тиме добила и коначан облик, те се у њему мора употребљавати. Тиме је, по моме мишљењу, пресуђен и спор између речи *Ренесанс* и *Ренесанса* у корист оног првог облика. Увођењем и овог другог облика неће наш језик бити обогаћен. бити обогаћен.

Св. Предић